

Een vermoedelijk door mesolithische jager-visser-verzamelaars kortstondig gebruikte site te Maastricht (NI)

Erik DRENTH & Peter L. M. HAZEN

Samenvatting

Tijdens een proefonderzoek in 2011 nabij Maastricht (provincie Limburg, Nederland) kwam op een oppervlak van ca. 3 x 3 m een concentratie vuurstenen artefacten te voorschijn. De geringe hoeveelheid vondsten, de beperkte typologische variatie, het ontbreken van een eenduidige samenhang met antropogene grondsporen alsmede de omvang van de vondstverspreiding doen een zeer kortstondig benutte site vermoeden. Daarbij lijkt in elk geval *retooling* te hebben plaatsgevonden. Een van de vondsten, een microsteker of pseudoburijn, en de geologische situatie ter plekke plaatsen de concentratie in het Mesolithicum.

Trefwoorden: Maastricht, Nederland, artefacten, vuursteen, verspreiding, kortstondigheid, *retooling*, Mesolithicum.

1. Inleiding

In opdracht van de gemeente Maastricht en Prorail heeft ADC ArcheoProjecten in 2011 een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) in de vorm van proefsleuven uitgevoerd voor

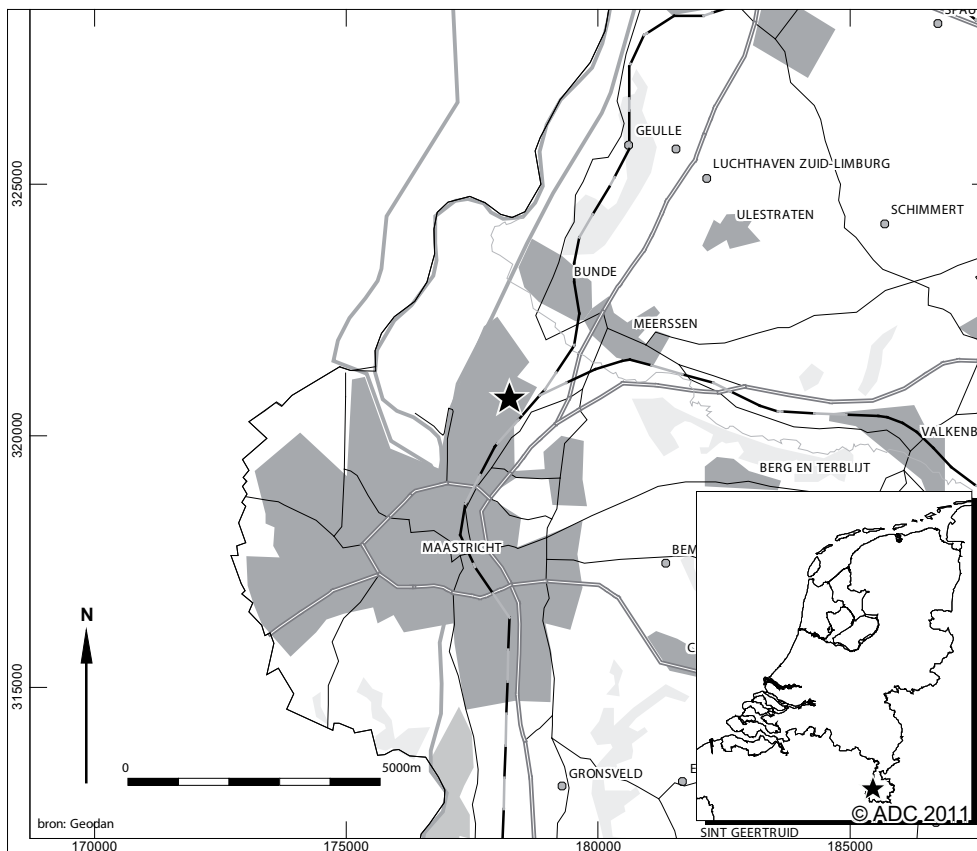

Fig. 1 – Locatie van de vindplaats (aangegeven met een sterretje).

het plangebied P+R Maastricht Noord te Maastricht (provincie Limburg, Nederland. Fig. 1). In het plangebied zal het station Maastricht Noord worden gerealiseerd, in combinatie met een parkeerplaats, *Park & Ride* en bijbehorende infrastructuur. Inmiddels is van dit onderzoek verslag gedaan (Hazen, 2011).

2. Methodiek

Er zijn drie proefsleuven gegraven (Fig. 2). Daarbij is telkens één opgravingsvlak machinaal aangelegd, en wel op het niveau dat grondsporen leesbaar waren. Alle in het vlak aangetroffen mobilia, soms inclusief die uit grondsporen, zijn tijdens de aanleg van het vlak als puntvondsten ingemeten¹. Grondsporen zijn direct ingekrast. De vlakken en het stort zijn met behulp van een metaaldetector onderzocht. Vervolgens zijn het vlak en elk

1 Met dien verstande dat af en toe bij vondsten die zeer dicht bij elkaar lagen slechts één driedimensionale waarde is bepaald.

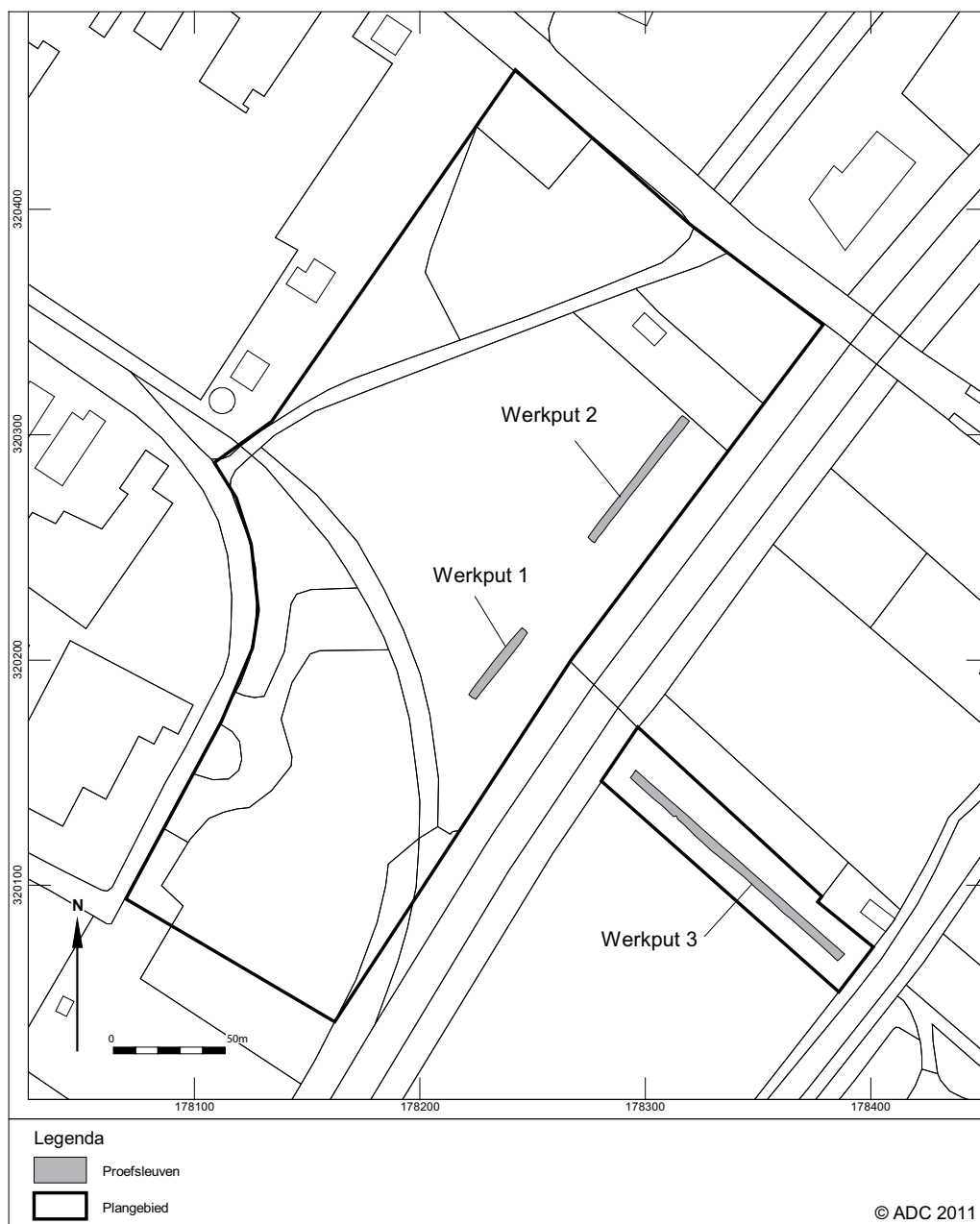

Fig. 2 – Locatie van de werkputten ofwel proefsleuven.

spoor daarin gefotografeerd en getekend met behulp van een *robotic Total Station*. Met het laatstgenoemde instrument is eveneens om de 4 m de hoogte bepaald. Een selectie van de grondsporen is met de hand gecoupeerd, waarbij soms vondsten zijn verzameld. Alle coupes zijn gefotografeerd en getekend (schaal 1: 20). De gecoupeerde sporen zijn niet afgewerkt.

Op sommige locaties binnen de proefsleuven zijn concentraties vuursteen aangetroffen. Ter hoogte van deze locaties is het vlak opgeschaafd om meer vuursteen op te sporen en de omvang van de concentratie in kaart te brengen. De vuurstenen artefacten zijn, overeenkomstig de voornoemde werkwijze, individueel ofwel driedimensionaal geregistreerd.

3. Een concentratie vuurstenen artefacten in proefsleuf 2

In proefsleuf 2 is een duidelijke concentratie vuursteen aangetroffen, die het onderwerp van deze bijdrage vormt (Fig. 3). De concentratie had een horizontale omvang van circa 3 x 3 m. Wellicht zet de cluster zich voort in oostelijke richting binnen het aangrenzende onopgegraven areaal. Ver zal dit niet zijn, aangezien binnen de sleuf de noordelijke, westelijke en zuidelijke grenzen van de cluster zijn aangetroffen.

Een deel van de vondsten uit het oostelijke deel van de concentratie is aangetroffen in een niet volledig opgegraven verstoring, spoor 16. Of dit spoor een door mensenhanden aangelegde prehistorische kuil is, valt te bezien. Direct ten ZW van de concentratie vuursteen is een boomval gevonden. Indachtig dit gegeven zou ook spoor 16 een soortgelijke natuurlijke verstoring kunnen zijn. Te meer daar er overeenkomsten zijn qua vorm in het horizontale vlak.

Ook buiten de concentratie zijn in proefsleuf 2 enkele vuurstenen artefacten gevonden. Tabel 1 laat zien wat voor typen zijn aangetroffen en welke soorten grondstoffen zijn gebruikt. Het blijkt dat slechts een beperkt typologisch spectrum aanwezig is. Het merendeel van de vondsten behoort tot de groep van ongemodificeerde ofwel ongeretoucheerde artefacten². Het aantal geretoucheerde exemplaren – vaak aangeduid als werktuigen – bedraagt slechts vijf.

Het vuursteen is onder meer bij gebrek aan insluitsels van bryozoën – dit is kenmerkend voor zogenoemd noordelijk vuursteen dat onder andere in Noord- en Midden-Nederland van nature in keileem en –zand voorkomt – als zuidelijk aan te merken. Slechts bij uitzondering (2 tot 5 x) is een nadere uitspraak mogelijk over welke vuursteensoort als grondstof diende (Tab. 1). Rijckholt- en mogelijk Simpelveld-vuursteen zijn herkend, twee varianten binnen de groep van het zuidelijke vuursteen. In bijna de helft van de gevallen (21 tot 22 x) is aan de hand van de cortex, die afgerond en eventueel glanzend is, duidelijk dat het uitgangsmateriaal uit een tertiaire geologische context stamt. Het sterke vermoeden is derhalve dat voor de vervaardiging van de artefacten vooral of zelfs uitsluitend lokaal verzameld vuursteen is gebruikt; bovendien ontbreken eenduidig exotische grondstoffen. Als winplaatsen moet daarbij aan de plaatselijke Maasterrassen worden gedacht. Daar kunnen ook Rijckholt- en Simpelveld-vuursteen worden aangetroffen.

De vuurstenen artefacten zijn verzameld op een hoger deel binnen de rivier- ofwel overstromingsvlakte van de Maas. Zij zijn afkomstig uit holocene afzettingen die rusten op het

2 In de tabel is ook de categorie 'afslag/kling' opgenomen, hoewel dit strikt genomen geen type is. Het betreft hier artefacten die vanwege fragmentatie niet eenduidig als afslag dan wel kling gedetermineerd kunnen worden.

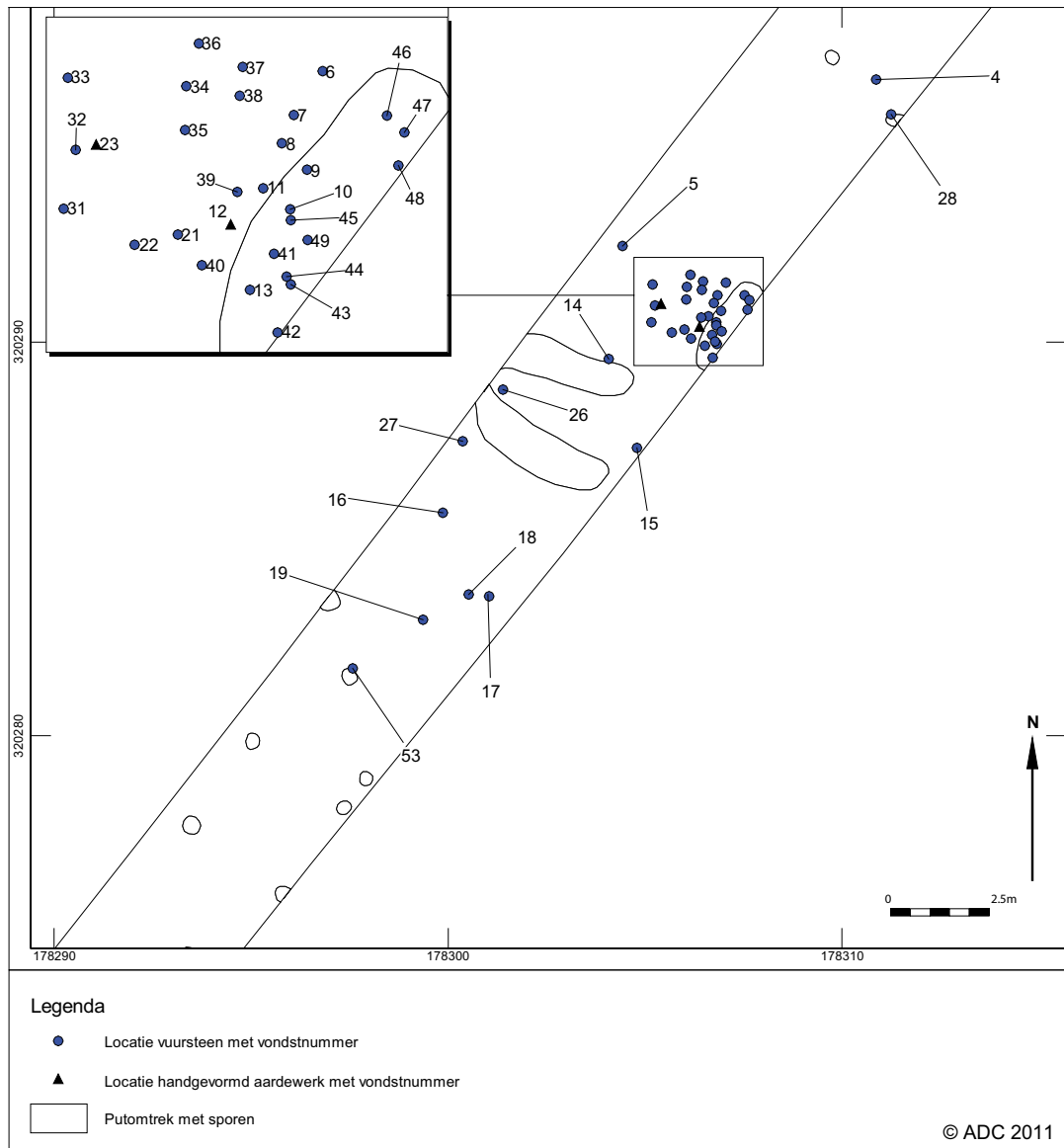

Fig. 3 - Verspreiding van vondsten en grondsporen in een deel van proefsleuf 2. De zwarte stippen symboliseren vondsten van vuursteen, te weten:

- nrs 4, 9, 16 t/m 19, 26 t/m 28, 36 t/m 38, 43, 44 en 53: afslagen;
- nrs 6, 15 en 32: kernvernieuwingsafslagen;
- nrs 6 en 14: mogelijke afslagen;
- nrs 8, 21, 22, 31, 33: klingen;
- nr 5: kernvernieuwingskling;
- nrs 39, 40 en 45; categorie 'afslag/kling';
- nrs 10, 11, 49: brokken;
- nrs 42 en 47: kernen (nr. 47: afslagkern; voor een toelichting op nr. 42 zie tekst);
- nr 38: microsteker;
- nr 7: gekerfde afslag;
- nr 35: geretoucheerde afslag;
- nr 13: afslagschrabber;
- nr 46: natuurlijke stuk vuursteen.

De nrs. 5, 10, 15, 17, 19, 26 en 31 zijn verbrand. De zwarte stippen met de nrs. 34, 41 en 48 symboliseren vier stukken natuursteen, die naar het zich laat aanzien onverbrand zijn. Eén tot drie ervan zijn bewerkt dan wel vertonen antropogene spleetvlakken; de stukken zijn echter geen duidelijke werktuigen. De driehoeken refereren aan (onverbrande) aardewerkfragmenten (nrs. 12 en 23). De overige symbolen binnen de proefsleuf verwijzen naar antropogene grondsporen en natuurlijke bodemverstoringen.

	<i>Type Rijckholt, tertiaire context</i>	<i>Type Rijckholt, herkomst onbekend</i>	<i>Type Rijckholt/Simpelveld, herkomst onbekend</i>	<i>Type vuursteen onbekend, tertiaire context</i>	<i>Type vuursteen en herkomst onbekend</i>
<i>Werkput 2</i>					
<i>Ongemodificeerde artefacten</i>					
Afslag	(1)	---	1	8(9)	9(10)
Afslag/kling	---	---	---	2	1
Brok	---	---	---	4	---
Kern	---	---	---	2	---
Kernvernieuwingsafslag	---	---	---	2	1
Kernvernieuwingskling	---	---	---	1	---
Kling	---	(1)	(1)	1	4
Microsteker	---	---	---	---	1
<i>Gemodificeerde artefacten</i>					
Afslagschrabber	---	---	---	1	---
Schrabber of afslag/kling	---	---	---	---	1
Gekerfde afslag	---	1	---	---	---
Gekerfde kling	---	---	---	---	1
Geretoucheerde afslag	---	---	---	---	1

Tab. 1 – Aantallen vuurstenen artefacten per type en soort grondstof (inclusief de (mogelijke) herkomst) gevonden in proefsleuf 2. Tussen haakjes staat het aantal inclusief de twijfelgevallen. In aanvulling op dit overzicht, uit proefsleuf 2 zijn behalve artefacten een onbewerkte vuursteen met vorstsplijtingsvlakken en een afgeronde vuursteen zonder macroscopische sporen van menselijke bewerking en/of gebruik verzameld.

zogenoemde Terras van Geistingen, dat onder periglaciale omstandigheden is gevormd. Daarbij was er sprake van een brede riviervlakte met een vlechtend geulenpatroon; de jongste actieve fase hiervan dateert uit het Late Dryas of mogelijk zelfs het Preboreaal. Dankzij deze stratigrafie is een chronologische indicatie voor de vuurstenen artefacten gegeven. Voor de duidelijkheid zij opgemerkt dat er geen indicaties zijn dat de vondsten zijn verspoeld en derhalve oorspronkelijk in oudere sedimenten lagen. Op typologische gronden kan de datering van de vuurstenen artefacten worden aangescherpt. De meeste artefacten behoren tot typen die op zich een lange looptijd hebben, zoals afslagen en klingen (zie in dit verband Brandt et al., 1992, met verdere referenties). Onder de vondsten is er één uitzondering op deze regel en deze is gelukkig uit de 3 x 3 m-cluster afkomstig. Het betreft een microsteker (ook wel pseudoburijn genoemd). Dergelijke artefacten zijn typisch voor het Laat-Paleolithicum en het Mesolithicum (Arts 1989, fig. 9). Omdat op stratigrafische gronden de eerstgenoemde periode kan worden uitgesloten, moet de cluster mesolithisch zijn; de aanwezigheid van verscheidene klingen (lengte van het grootste exemplaar 4,2 cm) en twee kernvernieuwingsafslagen zijn daarmee in overeenstemming. Anders gezegd, de vuurstenen artefacten stammen uit de periode die rond 9000 v. Chr. begint en ergens in het 5^e millennium v. Chr. eindigt. De enige twijfel bij deze interpretatie wordt veroorzaakt door de vondst van twee met kwartsgruis verschaalde, onversierde fragmenten van handgevoemd aardewerk (waarschijnlijk vaatwerk) binnen de opeenhoping van vuurstenen artefacten. Het is niet geheel uit te sluiten dat zij direct samenhangen met een deel van het lithische materiaal. Maar dit kan nooit de gehele assemblage zijn, al was het alleen al omdat de microsteker en het bewuste aardewerk elkaar in beginsel chronologisch uitsluiten.

Hangt het overige vuursteen uit proefsleuf 2 direct met de ca. 3 x 3 m-cluster samen? Een ondubbelzinnig antwoord is niet te geven, maar een kernvernieuwingsafslag en drie

klingen (waaronder een kernvernieuwingskling) onder deze vondsten zijn een positieve aanwijzing in die richting. Wel sluiten de lithische vondsten ten zuiden van de concentratie vuursteen ruimtelijk aan bij een verzameling antropogene grondsporen. Daaruit laat zich een plattegrond van een vierpalige spieker of een deel van een grotere gebouwplattegrond herleiden. Houtskool (houtsoort onbekend) uit een van de paalsporen behorende tot deze configuratie is ¹⁴C-gedateerd: 3045 ± 30 BP (SUERC-34619 (GU-24165)). Dit wijst op de Midden-Bronstijd. Een jongere datering dan mesolithisch van de bewuste lithische vondsten is dan ook niet uit te sluiten.

De concentratie vuurstenen artefacten is vermoedelijk de neerslag van één of enkele kortstondige menselijke activiteiten in het Mesolithicum. De samenstelling van de assemblage suggereert dat ter plekke vuursteen is bewerkt om nieuwe werktuigen te maken en wellicht bestaande exemplaren te vervangen die niet meer als deugdelijk werden beschouwd (*retooling*). Indicatief is de microstekker, een afvalproduct dat ontstaat bij de productie van microlithische spitsen. De klingen zouden zeer wel verworpen/niet-benutte grondvormen kunnen zijn, die in principe geslagen werden voor de nieuw te maken gereedschappen. Blijkens de aanwezigheid van kernvernieuwingsafslagen zijn ter plekke kernen geprepareerd voor bewerking, hetgeen in het geschetste beeld past. Opmerkelijk is dat wel klingen zijn gevonden, maar dat de twee gevonden kernen (afmetingen respectievelijk 4,4 cm x 3 cm x 1,9 cm en 2,4 cm x 4,2 cm x 2,1 cm) zich niet als klingkernen laten bestempelen. De ene kern is een afslagkern. Het andere exemplaar bevindt zich in het beginstadium van afbouw; 31-40 % van het oppervlak bestaat uit cortex. Dit gegeven doet vermoeden dat tijdens de vuursteenbewerking de klingkernen niet zijn opgebruikt en dat zij na het ter plekke afslaan van verscheidene klingen zijn meegenomen. Er zijn geen eenduidige aanwijzingen dat ter plaatse een haard heeft gelegen. Houtskool, laat staan een haardplaats, is niet aangetroffen. Wel zijn er binnen de 3 x 3 m-cluster twee verbrande artefacten aan het licht gekomen, maar hun toestand hoeft niet per se tijdens het Mesolithicum te zijn ontstaan.

Bibliografie

ARTS N., 1989. Archaeology, Environment and the Social Evolution of Later Band Societies in a Lowland Area. In: BONSALL C. (red.), *The Mesolithic in Europe*, Edinburgh: 291-312.

BRANDT R. W., DRENTH E., MONTFORTS M., PROOS R. H. P., ROORDA I. M. & WIEMER R., 1992. *Archis. Archeologisch Basis Register. Versie 1.0*, Amersfoort.

HAZEN P. L. M., met bijdragen van ZUIDHOFF F. S., DRENTH E., OSTKAMP S. & MELKERT M. J. A., 2011. *Sporen aan beide zijden van het spoor. Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven te Maastricht, P+R Maastricht Noord (= ADC Rapport, 2834)*, Amersfoort.

Erik DRENTH
Torenstraat 4
NL – 3811 DJ Amersfoort
drenth.erik@gmail.com

Peter L. M. HAZEN
ADC ArcheoProjecten
Postbus 1513
NL - 3800 BM Amersfoort
p.hazen@archeologie.nl